

KABINET PRO STUDIUM ČESKÉHO DIVADLA

Kabinet pro studium českého divadla (dále KČD) je vědecké pracoviště zabývající se výzkumem historie divadla v českých zemích. Byl založen roku 1956 v Ústavu pro českou literaturu ČSAV, kde působil jako oddělení do určité míry autonomní do roku 1993. Tehdy byl v rámci probíhající reorganizace ČSAV na pracovišti, kde působil bezmála třicet sedm let, zrušen. KČD kontinuálně pokračuje v mapování domácí divadelní historie, na niž se orientoval od svého vzniku. Na pracovišti, které se od počátku zřetelně profilovalo jako centrum divadelněhistorických bohemikálních studií, se pod vedením prof. Františka Černého soustředila postupně generačně spřízněná skupina (Milan Obst, Vladimír Procházka, Adolf Scherl, Bořivoj Srba, Evžen Turnovský, Drahomíra Čerporanová, Lya Říhová a Ljuba Klosová), která začala zpracovávat *Dějiny českého divadla* a široce pojatý *Slovník českého a slovenského divadla*. Personál se rozšiřoval postupně, z mladých přibyli Eva Šormová, Olga Bartoňková, provd. Janáčková, Alice Dubská, Vladimír Just, Jan Pömerl, Štěpán Otčenášek, ze střední generace muzikolog Jaromír Paclt, na krátký čas Jindřich Černý. Ze dvou rozsáhlých projektů byly realizovány čtyřsvazkové *Dějiny* (I. sv. 1968 – red. A. Scherl, II. sv. 1969 – red. V. Procházka, III. sv. 1977 – red. L. Klosová, IV. sv. 1983 – red. A. Scherl), první syntetická práce zachycující historii českého divadla do 1945 (od 1848 pouze činoherního, plánované svazky věnované hudebnímu divadlu 1848-1945 dokončeny nebyly). Z původně koncipovaného velkého slovníku se uskutečnilo pouhé torzo, příručka *Národní divadlo a jeho předchůdci. Slovník umělců divadel Vlastenského, Stavovského, Prozatímního a Národního*, jejíž konečnou podobu neblaze ovlivnily ideologicky motivované zásahy; slovník vyšel po letech průtahů až r. 1988 místo v r. 1983 a s vynucenými změnami v hesláři i v textech hesel. Přehledná historie českého divadla (výklad doveden až do 60. let), napsaná pro mnohasvazkovou edici *Československá vlastivěda*, měla horší osud: ihned po vydání v r. 1970 šel celý náklad do stoupy. Vedle kolektivních děl vznikly v KČD rovněž monograficky zaměřené práce jednotlivců (z knižních publikací to byly: F. Černý: *Hana Kvapilová*, 1960; M. Obst – A. Scherl: *K počátkům české divadelní avantgardy [Jindřich Honzl, E. F. Burian]*, 1962; L. Klosová: *Kolářové*, 1969; B. Srba: *Poetické divadlo E. F. Buriana*, 1971 /zákaz distribuce, uvolněno v druhé polovině 80. let/, týž: *Insenační tvorba E. F. Buriana 1939-41*, 1980) včetně prací příslušníků mladší generace (E. Šormová: *Divadlo v Terezíně 1941-1945*, 1973; V. Just: *Proměny malých scén*, 1984; týž: *Vlasta Burian. Paradoxy krále komiků*, 1986; týž: *Divadlo plné paradoxů /Divadlo satiry/* 1990; Věc: *Vlasta Burian. Rehabilitace krále komiků*, 1991; *Mysterium smíchu. Život a dílo krále komiků*, 1993). Na přelomu 60. a 70. let zpracoval Jindřich Černý chronologickou mapu vývoje poválečného divadla (stala se východiskem jeho budoucí monografie *Osudy českého*

divadla po druhé světové válce. Divadlo a společnost 1945-1955, 2007) a skupina mladších teatrologů (Just, Otčenášek, Pömerl, Janáčková, Šormová) doplněná o několik externistů se v druhé polovině 80. let věnovala divadlu poválečného třiletí 1945-1948; studie o vybraných scénách a souborech vyšly ve sborníku *Divadlo nové doby* (1990). Na sklonku 1989 KČD vydal nulté číslo čtvrtletníku *Divadelní revue*, ohlašující vznik nového periodika, které v Čechách absentovalo (předcházelo několikaleté úsilí docílit povolení časopisu). Po listopadu 1989 se stal klíčovým tématem výzkum divadla v období 1945-89. Práce *Česká divadelní kultura 1945-89 v datech a souvislostech*, představující první sondu a rámcové postižení hlavních vývojových trendů, byla dokončena na novém působišti, v Divadelním ústavu.

Ve vedení KČD působili: František Černý (1956-68), Milan Obst (1968-71), Vladimír Procházka (1971-82), Jiří Hájek (1982-89; rozšířil dosavadní koncepci pracoviště, zahrnující nyní veškerá dramatická umění, zároveň došlo k značnému rozšíření personálu: Zdeněk Hořínek, Terezie Pokorná, filmologové Miloslav Hanuš, Jan Svoboda, muzikologové Milena Dosoudilová, Jan Dehner), Jan Pömerl (1990-91), Eva Šormová (od 1991).

Po zrušení KČD na původním působišti bylo díky pochopení ředitelky Divadelního ústavu Heleny Albertové a Ministerstva kultury ČR jako zřizovatele této instituce pracoviště od 1. 7. 1993 včleněno do Divadelního ústavu. Divadelní ústav převzal z tehdejších deseti pracovníků pouze pět (Vladimír Just, Štěpán Otčenášek, Jan Pömerl, Terezie Pokorná, Eva Šormová), a to ty, kteří byli zapojeni do grantového projektu *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*, jenž tematicky korespondoval s vymezením činnosti Divadelního ústavu mapovat poválečné české divadlo. Se zachovanou „firmou“ přešel KČD do nového působiště s dvěma hlavními úkoly: dopracovat *Dějiny české divadelní kultury 1945-1989 v datech a souvislostech* a vydávat historickoteoretický teatrologický čtvrtletník *Divadelní revue* (DÚ se od 1992 na vydávání finančně podílel).

Práce *Dějiny české divadelní kultury* byla pod vedením Vladimíra Justa dokončena a 1995 vydána tiskem. Odborný čtvrtletník *Divadelní revue* je pravidelně vydáván dosud. Vedle dílčích výsledků výzkumu pracovníků KČD přináší původní studie českých i zahraničních teatrologů a příspěvky specialistů jiných oborů, v rubrice Rozhledy recenze odborné literatury, zprávy o konferencích apod., v oddílu Dokumenty – texty – materiály publikuje texty dokumentární povahy (korespondence, soupisy, divadelní hry, reedice kritik apod.). Vedle pravidelných čísel byla jako příloha *Divadelní revue* připravena a vydána samostatná tematická čísla. *Opožděná zpráva o likvidaci divadla* (2001, editorka Jana Patočková) obsahuje komentář a materiály ke zrušení Divadla za branou. *Souřadnice a kontexty*

divadla. Antologie současné německé divadelní teorie (2005, uspořádal Jan Roubal) je průhledem do soudobého teoretického myšlení o divadle. Redakce časopisu (do 2004 šéfredaktorem Vladimír Just, od 2005 Štěpán Otčenášek, kterého od roku 2010 vystřídá Jan Petružela) je zajišťována dvěma silami na bázi dohod o pracovní činnosti.

Hlavním a dlouhodobým úkolem KČD se stal projekt *Česká divadelní encyklopedie*, financovaný z prostředků pro vědu a výzkum Ministerstva kultury ČR. Autorsky se na něm podílejí z velké části externisté. *Encyklopedie* se zaměřuje na biografický aspekt dějin divadla v českých zemích a formou tematicky vymezených svazků přináší biografie uměleckých osobností a souborů. Je protějškem a pokračováním čtyřsvazkových *Dějin českého divadla I-IV*, látku v souladu s pokrokem poznání aktualizuje a prohlubuje, ale také zásadním způsobem rozšiřuje o jinojazyčné divadlo na českém území. Při této práci je také poprvé řešena koncepční problematika lexikografického zpracování specifických divadelních profesí (divadelní ředitelé, režiséři, scénografové, kočující herci, libretisté apod.).

V encyklopedické řadě byly zpracovány:

Česká divadla. Encyklopedie divadelních souborů. Red. Eva Šormová, 615 str. Vydal Divadelní ústav Praha, 2000.

Český taneční slovník. Tanec, balet, pantomima. Red. Jana Holeňová, 381 str. Vydal Divadelní ústav 2002.

Hudební divadlo v českých zemích. Osobnosti 19. století. Red. Jitka Ludvová, 700 str. Vydaly Divadelní ústav a Academia 2006.

Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století – Osobnosti a díla. Red. Alena Jakubcová, 760 str. Vydaly Divadelní ústav a Academia 2007.

Činoherní divadlo 19. století realizované v české řeči I (1785-1862). Red. Eva Šormová, rukopis oponován v červnu 2006 v rámci řízení MK ČR.

Hudební divadlo v českých zemích 1890–1945. Biografická a bibliografická maketa. Red. Jitka Ludvová, oponováno v červnu 2006 v rámci řízení MK ČR.

V současné době pokračuje slovníkový projekt zpracováním části *Činoherní divadlo 19. století realizované v české řeči II (1862-1918)* s podporou grantu uděleného MK ČR na léta 2007-211, jehož řešitelkou je Barbara Topolová.

Další část *České divadelní encyklopedie*, svazek *Hudební divadlo v českých zemích 1890–1945*, byla po neúspěchu v soutěži Grantové agentury ČR 2007 a vzhledem k nedostatečné personální kapacitě KČD dočasně odložena.

Ve své činnosti se KČD orientuje netoliko na divadelní aktivity české. Zaměřuje se k jinojazyčnému divadlu na našem území, soustavnou pozornost věnuje především

okruhu německého divadelnictví, až donedávna českou teatrologií opomíjenému. Tuto mezeru zaplňují jak dva vydané biografické svazky *České divadelní encyklopedie (Starší divadlo v českých zemích a Hudební divadlo v českých zemích. Osobnosti 19. století)*, tak další projekty. Problematikou německojazyčného divadla v českých zemích se zabývala mezinárodní konference *Deutschsprachiges Theater in Prag*, kterou uspořádal KČD roku 2000 a z níž byl vydán stejnojmenný sborník (eds. Alena Jakubcová-Jitka Ludvová-Václav Maidl, 511 str., 2001).

Dějiny Nového německého divadla v Praze zpracovává Jitka Ludvová v rámci individuálního grantu, monografie s názvem *Až k hořkému konci... Posledních padesát let pražského německého divadla 1885-1945* je připravována k vydání.

Po nástupu do Divadelního ústavu inicioval KČD z podnětu Terezie Pokorné a Barbary Topolové vznik edice *Eseje, Kritiky, Analýzy*, jejíž jednotlivé svazky, věnované osobnostem divadelních kritiků a teoretizujících divadelníků, představují české myšlení o divadle. Svazky obsahují vybrané texty, bibliografický soupis autorova díla, studii o autorovi a příslušný aparát (poznámky, rejstříky). Edice se stala podskupinou ediční řady *České divadlo*, kterou vydává Divadelní ústav a na její přípravě KČD úzce spolupracuje s Edičním oddělením. V edici vyšly:

Karel Kraus: Divadlo ve službách dramatu. Editor: Jana Patočková, 2001.

K. H. Hilar: O divadle. Editor: Eva Šormová, redaktor: Barbara Topolová, 2002.

Jiří Frejka: Divadlo je vesmír. Editor: Ladislava Petišková, 2004.

Sergej Machonin: Šance divadla. Editor: Terezie Pokorná, Barbara Topolová, redaktor Michael Špirit, 2005.

Václav Tille: Kouzelná moc divadla. Editor: František Knopp, redaktor: Eva Šormová 2007.

Rozpracován je svazek věnovaný obrozenskému kritikovi F. B. Mikovcovi (editor: Helena Pinkerová a Jitka Ludvová, redaktor Barbara Topolová, plánované vydání 2010), další svazek přinese soubor kritik a statí Evy Uhlířové.

Mimo edice připravil KČD sborník *Miscellanea theatrialia. Adolffu Scherlovi k osmdesátinám* (Eds. Eva Šormová a Michaela Kuklová, 516 str., Divadelní ústav 2005). Sborník obsahuje 42 příspěvků od českých i zahraničních teatrologů, muzikologů, literárních vědců, etnologů ad., které jsou dedikovány jubilantovi.

KČD průběžně spolupracuje s dalšími lexikografickými projekty českými a zahraničními (*Biografický slovník českých zemí, Lexikon české literatury, Musik in Geschichte und Gegenwart, Österreichisches Biographisches Lexikon, Saur Allgemeines Künstlerlexikon*).

KČD je kolektivním členem Mezinárodní federace pro divadelní výzkum (International Federation for Theatre Research) od jejího počátku v roce 1956, kdy byl jedním z iniciátorů jejího zrodu. Pracovníci KČD se pravidelně účastnili odborných konferencí pořádaných touto organizací, která sdružuje divadelní historiky a teoretiky z celého světa, a KČD k její činnosti přispěl zejména pořádáním mezinárodních vědeckých konferencí zabývajících se problematikou scénografie. Konference konané ve volné návaznosti na mezinárodní přehlídku scénografie a divadelní architektury Pražské Quadriennale, se uskutečnily v letech 1995 (téma: *When Theatre and Fine Arts Meet Together*), 1999 (téma: *Scenography in the Modern Time - Postmodern Concepts and Methodologies*, sborník vybraných referátů knižně s názvem *Space and the Postmodern Stage*, eds. I. Eynat-Confino, E. Šormová, 2000), 2003 (téma: *Patronage, Spectacle and the Stage*, stejnojmenný sborník knižně 2006, eds. I. Eynat-Confino, E. Šormová) a 2007 (téma: *The New Space of Authenticity*).

Všichni pracovníci KČD jsou zapojeni do práce na slovníkovém projektu *Česká divadelní encyklopedie*. Nadto v rámci své specializace vyvíjejí vlastní badatelskou činnost, výsledky svého výzkumu prezentují v odborném tisku, knižně, na vědeckých konferencích, v popularizačních a osvětových přednáškách, v pedagogické činnosti (spolupráce s FF UK Praha, FF MU Brno ad.), někteří působí jako divadelní kritikové.

Z větších prací viz zvl. kapitoly Věry Velemanové v publikacích: *Libor Fára. Dilo* (Gallery Praha 2006, s. 15-203), *Le Théâtre d'Art de Moscou Ramifications, voyages* (ed. Marie-Christine Autant-Mathieu, CNRS Éditions, Paris 2005, s. 103-123: *Le Théâtre d'Art de Moscou à Prague*) a *Čs. legie v Rusku: sborník příspěvků z kolokvia 9. 5. 2001 v Praze* (Národní knihovna – Slovanská knihovna, Praha 2003, s. 14-44: *Život a kulturní činnost legionářů v Rusku 1914-1918*).

KČD stál u zrodu Teatrologické společnosti (1997), která je otevřeným sdružením zájemců o divadlo a teatrologii. Od počátku existence společnosti se pracovníci KČD aktivně podílejí na její činnosti a zastávají funkce ve voleném výboru.

Eva Šormová